

GÜNEY AFRİKA MİLLİ ARŞİVLERİNİN OSMANLI TARİH YAZICILIĞI AÇISINDAN ÖNEMİ

HALİM GENÇOĞLU*

Giriş

Güney Afrika Milli Arşivleri her ne kadar günümüze değin Türk tarihçilerinin büyük bir kısmı tarafından görmezden gelinmiş olsa da, Osmanlı tarihinin özellikle İngiltere'nin Afrika sömürgeleriyle ilgili olan yazışmaları içermesi bakımından bir belge hazinesine sahiptirler. Başkent Pretoria arşiv merkezi başta olmak üzere Cape Town, Port Elizabeth Pietermaritzburg, Durban ve Bloemfontein şehirlerindeki arşivler olarak ülkenin dört bir yanında binlerce belge, resim ve mikrofilm metaryaliyle araştırmacılara hizmet vermektedir.¹ İngiltere'nin himayesi altında bir sömürge olarak 1919 yılından bu yana oluşturulan Güney Afrika Milli Arşivleri, ancak 1996 yılında tasnifi tamamlandıktan sonra araştırmacıların kullanımına açılmıştır.²

Güney Afrika Milli Arşivleri'nin Cape Town şubesindeki kayıtlara göre Osmanlı Devleti'nin Güney Afrika'daki ilk fahri konsolosu Cape Town şehrinde bulunan William Greig idi. Onun tertip ettiği 1852 yılına ait belgeyle başlayan yazışmalar, Osmanlı Devleti'nin Birinci Cihan Harbi'ne girmesiyle konu itibarıyla daralmış, sadece savaş ve barış görüşmeleri hususundaki yazışmalardan ibaret kalmıştır. Fakat mezkur ilişkilere bağlı olarak zamanla ikili münasebetlerin geliştiği anlaşılmaktadır.³

* Dr., Halim Gençoğlu, Cape Town Üniversitesi, Afrika Çalışmaları Bölümü, Cape Town / GÜNEY AFRİKA, gnchal001@myuct.ac.za

¹ *Güney Afrika Milli Arşivi*, National Archives and Records Service of South Africa. 2005. *A directory of archival repositories in South Africa*. Pretoria: National Archives and Records Service of South Africa. The National Archives and Records Service of South Africa, <http://www.national.archsrch.gov.za/sm300cv/smws/sm300dl> 16 Nisan 2018 tarihinde erişildi.

² National Library of South Africa. 1999. *Quarterly bulletin of the National Library of South Africa. Cape Town, R.S.A.*: Friends of the National Library of South Africa. <https://nationalgovernment.co.za/units/view/123/National-Archives-and-Records-Service-of-South-Africa-NARSSA> 16 Nisan 2018 tarihinde erişildi.

³ Halim Gençoğlu, *Ottoman traces in Southern Afrika the impact of eminent Turkish emissaries*. Libra Kitap. İstanbul 2017 1.bs, s. 46.

Mesela, 1862 yılında Ümit Burnu'na gönderilen Ebubekir Efendi ve ailesiyle ilgili onlarca dosya ayrı ayrı önemi haiz bilgiler içermektedir. Modern Türkiye'nin kurulmasından sonra da olup biten gelişmeleri kayıt altına alan İngiltere'nin Güney Afrika sömürge hükümeti, Sultan Vahdettin'in Malaya zırhlısıyla İstanbul'u terketmesi ve hatta Mustafa Kemal Atatürk'ün 1938 yılında vefatı sebebiyle bayrakların yarıya çekilmesiyle alakalı ayrıntılı belgeler barındırıyor. İki ülke arasındaki ilişkilere dair, Güney Afrika'da Apartheid Hükümeti'nin sona ermesiyle 1992 yılında yeniden başlatılan münasebetlerle belgeler son bulmaktadır. Bu çalışmada Güney Afrika Milli Arşivleri'nin Osmanlı tarih yazıcılığı açısından siyasi, ekonomik ve sosyal münasebetler bağlamında ne derece öneme sahip oldukları ortaya konulmaya çalışılacaktır.⁴

1. Güney Afrika Milli Arşivleri'nin Osmanlı Tarihçiliğindeki Yeri

Güney Afrika Milli Arşivleri'ne göre, Osmanlı Devleti'nin o havalideki tarihi geçmişi resmi olarak yüzelli yılı aşkın olmakla beraber tahmin edildiğinden çok daha önemli ve kapsamlı olaylara gebedir. Mezkur arşivlerin önemini müşahhas delillerle ortaya koymak için kronolojik olarak bu arşivlerin barındırdığı tarihi belgelerle ilgili bilgiler vermek icap eder. Zira ilk resmi ilişkilerin başladığı on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından 1990'lı yıllara kadar, ikili münasebetlerin kaydedildiği görülmektedir. Bu minvalde o tarihten günümüze Sahra-altı Afrika ile olan ilişkileri siyasi, ticari ve sosyo-dini münasebetler olarak üçe ayırmak mümkündür.⁵

a. Osmanlı Siyasi Münasebetleriyle İlgili Belgeler

Osmanlı-Güney Afrika ilişkilerinin resmen başlamasına delil oluşturan 1852 yılı tarihli Osmanlı Devleti'nin Cape Town Fahri konsolosu ile alakalı belge, iki ülke arasındaki siyasi münasebetlerin miladı olarak addedilebilir.⁶ Bu belgeden anlaşıldığı kadarıyla 1850'li yıllarda Ankara tiftik keçisinin İngiltere'nin Güney Afrika sömürgesinde tanıtılmak istendiği anlaşılıyor. Fakat aynı zamanda Osmanlı devlet ricali o havaliden Mekke'ye hac vazifesi için gelen Güney Afrikalı Müslümanlar'ın güvenlik meseleleri için onlara yardım maksatlı bir konsoloslüğün

⁴ *Güney Afrika Milli Arşivi* <http://www.national.archsrch.gov.za/sm300cv/smsw/sm30ddf0?201803161027109EA36D68&DN=00000001> 28 Nisan 2018 tarihinde erişildi.

⁵ Halim Gençoğlu. 2019. "The Significance of Turkish Archives for South African Historiography." *Bulletin of the National Library of South Africa* 73 (1)

⁶ *Cape Town Milli Arşivi* CO 4069 147 Memorials. William John Greig. Relative to Him Being Recognized as, 1853.

mevcudiyetinin Ümit Burnu'nda gerekli olduğunu anlamıştı.⁷ Hakikaten 1865 yılında bölgedeki hac kabilelerinin güvenliğini sağlamak için Osmanlı Devleti'nin Ümit Burnu havalisine iki savaş gemisi gönderdiği vakidir.⁸

1855 yılında Ümit Burnu'da yekün teşkil eden Malay Müslümanlarının sorunlarını gündeme taşıyan Cape Sömürge Parlamentosu'nda dikkat çeken üyelerden Petrus Emanuel de Roubaix, İslam dinine aykırı birtakım cemaatlerin bazı dini inanışları sebebiyle anlaşmazlığa düşmesine bağlı olarak mezkur sorunun çözümüyle halk nezdinde itibar kazanmak için konuya müdahale etmişti. 1855 yılında Long ve Church sokaklarının kesiştiği köşede 36 numaralı hanede ikamet eden Roubaix, 21 Aralık gecesi⁹, aynı sokakta oturan komşusu imam Javakel'in evinde vukua gelen olaya bizzat şahit olmuştu. Öyleki, Ratip adında bir ritüeli ifa eden bazı Müslümanlardan zikir esnasında kendine şiş soka birinin ölmesi ile duruma polis müdahale etmek zorunda kalmıştı. O döneme ait Cape sömürge mahkeme kayıtlarına göre tören esnasında Javakel'in evinde 27 İmamın bulunduğu gecede dini ritüel esnasında çeşitli kesici aletler, zincir ve şişlerin bulunduğu tespit edilmişti. Bu Halife adındaki İslam'a aykırı düşen ritüelin Müslüman halk arasında hezeyana sebep olduğunu ve şehrin huzuru için sömürge hükümetince ele alınmasını öneren Roubaix, bu vesileyle zamanla Osmanlı Devleti'nin de müspet yönde dikkatini çekmişti. Malay Müslümanlarının bu tür sorunlarını gündeme taşıyarak onların nezdinde itibar sağlayan Roubaix, Chappini Cami baş imamı Şeyh Ahmet'in de takdirini kazanmıştı. Bu vesileyle Osmanlı Hilafeti tarafından 1860 yılında kendisine İstanbul'dan gönderilen teşekkür mahiyetindeki gümüş tütün kutusu, Roubaix'e ilerleyen zamanlarda Cape Town'da Osmanlı Devleti'nin fahri konsolosu olma yolunu açmıştı.¹⁰

Roubaix'in 1861 yılında Osmanlı Devleti'nin Cape Town fahri konsolosu olmasından sonra Osmanlı - Güney Afrika ilişkilerinin başka bir boyut aldığını söylemek icap eder. Zira bunun hemen ardından Güney Afrika camilerine bazı din kitaplarıyla Kuran-ı Kerim gönderilmesi ve 1862 yılında mezkur havalieye bir Osmanlı İslam aliminin gönderilmesi hususundaki yazışmalar, Cape Town

⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 2013. *Mekke-i Mükerrreme Emîrleri*. S. 48, 2. Baskı. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2013.

⁸ Halim Gençoğlu, "Osmanlı Korvetleri: Bursa ve İzmir" *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, Sayı: 620 / 4, Eylül 2014 s. 91.

⁹ 11 Rebiülâhîr 1272 milâdî olarak 21 Aralık 1855 gününe tekabül etmektedir.

¹⁰ *Güney Afrika Millî Arşivi*, Topical, 1864, Assistance to Malays -WCARS, CO 4153(273): M. Kollisch, 1866, Musselman Population at the Cape, s. 21, İstanbul.

arşivinde yer alan mühim belgelerdendir.¹¹ Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile olan münasebetlerini de muhafaza eden bir merci olarak Güney Afrika arşiv belgeleri dikkate şayandır.¹²

Öyle ki, İngiliz Hükümeti'nin onayıyla Osmanlı Hilafet makamının da yetkiyle Cape sömürgesine gönderilen Ebubekir Efendi Güney Afrika'da bir eğitim hamlesi başlatmıştı. Onun Güney Afrika havalisinde yirmi yıla yakın yaptığı çalışmaları ile ilgili İstanbul'a sunduğu raporları, Cape Town arşivinde yer almaktadır. Yazışmalar siyasi, dini ve ticari konuları kapsamakla birlikte bazen İngiltere'nin Osmanlı Hilafeti'nin Müslümanlar üzerindeki nüfuzu hakkında endişelerini de içermektedir.

Bu minvalde Osmanlı–Güney Afrika siyasi münasebetleri ile ilgili yazışmaların bir rapor niteliği taşıdığı görülmektedir. Öyle ki, 1894 yılında Osmanlı Devleti'nin İngiltere sefiri Rüstem Paşa'nın vefatından sonra Kostaki Musurus Paşa'nın Londra Sefareti'ne atandığı kaydı Güney Afrika Milli Arşivinde yer almıştır.¹³ Güney Afrika'nın Osmanlı Devleti ile olan yazışmaları Londra'daki Osmanlı Sefareti yoluyla olduğu için telgraf yada arızaların Londra-İstanbul-Johannesburg üçgeninde döndüğünü ifade etmeliyiz. 1890'ların sonuna doğru Güney Afrika'nın Johannesburg'daki Osmanlı Fahri Konsolosu Alman yüzbaşı Bretelhmen'di. Yine birtakım belgelere göre 1890 yılında Cape Town Osmanlı fahri konsolosu Mr. Myborgh olduğu anlaşılıyor.¹⁴ Aynı tarihlerde Osmanlı Devleti'nin Cape Town şehrinde de Ludwig Wener'in aktif bir konsolosunun olması Osmanlı Devleti'nin coğrafı uzaklığa rağmen bölgeye önem verdiğine delalet eder. Fahri konsolos Wener, Cape Town şehrinin haricinde Natal ve Durban gibi şehirlerde de Müslüman nüfusun yoğunluğu sebebiyle konsolosluklar açılması gerektiğini öneriyordu.¹⁵ Güney Afrika arşiv belgeleri bu dönemde onlarca İngilizce ve Afrikaansca arşiv

¹¹ *Agy*, Cape Archives, Memorial GH, 1/291 (1862) p. 117, The memorial requested a religious guide to be sent to the Cape from overseas.

¹² *Agy*, GG 23/28 133 Papers Despatched to Secretary of State, London: General, 1860, GG 1/295 38 Papers Received from Secretary of State, London: General 1863, Hopkins Collection, Hope, 953 Pe De Roubaix, Turkish Consul in Cape Town.

¹³ *Agy*, General Despatches. Regarding Petition of Moslems for Appointment of a Moslem as Turkish Consul-General for Cape Colony. Starting 1895: GH 23/40 1 General Despatches. Regarding Death of Rustem Pasha, Late Turkish 1896

¹⁴ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi* (The Ottoman Archives of the Prime Minister's Office) HR. SFR. 3. 372. 151. M. 13. 06. 1890. Ümit Burnu konsolosu Mr Myborgh

¹⁵ *Güney Afrika Milli Arşivi*, PM 1/1/11 PM4/20/1914 European War. Affairs of Turkey Consulate Cape Town, Ludwig Wener. 1914

malzemesi içermektedir. 1899 yılında Cape Town'da yeni bir fahri konsolosunun vazife yaptığı anlaşılmaktadır.¹⁶

Yirminci yüzyılın başları aynı zamanda Güney Afrika tarihinde dönüm noktası olan senelere denk gelir. Zira elmas ve altın maden yatakları için çok kanlı bir mücadeleye giren İngilizler ve Afrikaner diye bilinen Güney Afrikalı Flemenkler (Boer) 1899 yılında büyük bir savaşa tutuşurlar. Bu savaşın akıbetini takip eden Osmanlı Hükümeti Güney Afrika'ya Osmanlı Washington askeri ateşesi Binbaşı Aziz Bey'i gözlemci olarak göndermiştir. Kolonel Aziz Bey'in 1899 yılında Pretoria'da savaş alanında diğer temsilcilerle çekilmiş fotoğrafı Güney Afrika arşivindedir. Bu tarihte Anglo-Boer savaşına Winston Churchill'in de bir gazeteci sıfatıyla muharebe sahasında gözlem yaparken Afrikanslara esir düştüğü bilinmektedir.¹⁷ Bu tarihlerde Ebubekir Efendi'nin iki oğlu Ahmet Atullah Bey ve Hişam Nimetullah Efendi'nin eğitim alanında ve Hicaz Demiryolu Projesi için Güney Afrika'daki faaliyetleri de Güney Afrika Milli Arşivinde yer alan konulardan birisidir.¹⁸

1910 yılının Ekim ayında ilk Osmanlı başkonsolosu olarak Ohannes Majakyan Efendi'nin Johannesburg'da vazifesine atandığına dair kayıt, iki ülke arasındaki ilişkilerin bundan sonra başka bir boyut kazandığını ortaya koymaktadır.¹⁹ Zira 1910 yılına kadar siyasi ilişkilerin fahri konsoloslar ve hatırı sayılır dini liderler aracılığı ile yürütüldüğü elimizde olan belgelerden anlaşılmaktadır. Ohannes Efendi'nin Güney Afrika'ya gelişinden İsviçre'deki yeni görevine atanmasına, yani 1913 yılına kadar Johannesburg'daki Osmanlı başkonsolosluğunun çok aktif çalıştığı arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Balkan ve Trablusgarb Savaşı'nda Güney Afrika Müslümanlarının Osmanlı Devleti'ni desteklediğine dair çok sayıda değer belgeler mevcuttur.²⁰

¹⁶ *Agy*, SSA0RA 5399/99 Ottoman Consul, Kaapstad. Vraagt of Een Turksche Consul Te 1899

¹⁷ *Agy*, Jeffreys Collection J 245 Anglo-Boer War 1899 - 1901. Attaches of Lord Roberts

¹⁸ *Agy*, CSO 1788 1905/4128 1905 Messrs. Tj O'reilly and Co, Cape Town. Apply On Behalf of HN Effendi for A Landing Permit for Distributing Medals and Diplomas to Certain Mahomedans Residing in Natal.

¹⁹ *Agy*, GG 1013 20/48 Consul of Turkey at Johannesburg. Reports Signing of Exequatur 1910: GG 1015 20/178 Consuls of Turkey, States That King's Exequatur Empowering Ohannes Effendi to Act as Consul-General at Johannesburg Has Been Signed.1911

²⁰ *Agy*, GG 1513 49/195 Turco. Italian War Declaration by Ottoman Government That Fuel, Foodstuffs and Telegraph Apparatus Will Not Be Considered to be Contraband of War. 1912: GG1513 49/187 Italian - Turkish War: Resolutions Passed at A Public Meeting of 1912: GG 1513 49/198 Italian-Turkish War. Acknowledges Receipt of Resolutions Passed by Cape Peninsula Moslems and States Copy Has Been Sent to Secretary of State for Foreign Affairs.1912

1913 yılının sonuna doğru Osmanlı Devleti'nin bölgeye yeni bir başkonsolos olarak atadığı Mehmet Remzi Bey'in 1914 yılında Güney Afrika'ya ayak bastığı anlaşılıyor. Aynı tarihlerde Cape Town fahri konsolosu Ludwig Wener'le Remzi Bey'in bölge Müslümanları konusunda yazıştıkları anlaşılmaktadır. Öte yandan Birinci Cihan Harbi'nin başlamasıyla Güney Afrika - Osmanlı Devleti ilişkilerinin ne yönde etkileneceğini Fahri Kosolos Wener, Osmanlı Devleti'ne rapor etmişti.²¹ Pretoria arşiv merkezindeki belgeler ise Mehmet Remzi Bey'in 1915 yılına kadar diplomat olarak görevini yürütürken Birinci Cihan Harbi'nin patlak vermesiyle savaşı esiri olarak Güney Afrika'da tutuklanması ile son bulmuştur.²²

Mehmet Remzi Bey'e karşılık olarak tutuklanan İngiltere'nin Erzurum bölge konsolosu ile değiştirilmesi mevzubahis olmasına karşın onun henüz müzakereler başlamadan şüpheli bir şekilde genç denebilecek bir yaşta cezaevinde vefatı ile bilgiler, Güney Afrika Milli Arşivi'nde mevcuttur.²³ Bunlarla birlikte savaş yıllarında bazı siyasi konularda Osmanlı Devleti'nin aleyhine tertip edilen organizelerin Cape Town ve Pretoria arşivinde bulunan birtakım belgelerden anlamak mümkündür. Bunlardan ilk dikkat çeken belge, İngilizler'in Ermeni tehcirini bir katliam gibi dünya kamuoyunda lanse etmesidir.²⁴ Aynı tarihlerde Osmanlı Yahudileri'nin de sürgün edildiğine dair asılsız haberler ve propagandalara arşiv belgelerinde rastlamak mümkündür.²⁵ Bu iddianın tam aksine Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslar'ın zulmünden kaçan Yahudileri Osmanlı Ordusunun koruduğu Yahudi tarihçilerin kaydettiği bir gerçektir.²⁶ Öte yandan Birinci Dünya

²¹ Agy, PM 4/20/1914 European War. Affairs of Turkey Consulate Cape Town, Ludwig Wener. 1914

²² Agy, GG 6979/128/24war 1914 - 1915. Prisoners-Of-War. Reciprocal Exchange of Civilians 1915 1917 GG 6979/128/26 war 1914 - 1916. Prisoners-Of-War. British Prisoners-Of-War in 1915 Jus 234 3/302/16 Late Ottoman, Consul General Remzi Bey 1916

²³ Agy, GG 1021 20/512 Consuls-Turkey. Appointment of Renz Bey as Consul-General at 1914: GG 1021 20/532 Consuls. States That King's Exequatur Empowering Renzi Bey to Act as 1914: GG 1023 20/646 Consuls: Turkey. Death of Renzi Bey, Late Consul-General at 1916: Gg 1024 20/674 Consuls: Turkey. Death of Renzi Bey Late Consul-General at 1916: GG 1024 20/679 Consuls: Turkey. Death of Renzi Bey Late Consul-General at 1916: GG 1192 28/599 Enquiry Regarding the Present Circumstances of Madam Helena Remzi 1928 LTG 167 Des 73 1907 Inclusion of Mohammedan Subjects of the Turkish Empire in The Definition of the Term Asiatic Law Amendment Ordinance of 1906 CES 167 Es70/3788/14 Salamon, Joseph. Turkish Enemy Subject Portuguese West Africa. 1916

²⁴ Agy, AMPT Pubs 469 Cd8325 The Treatment of Armenians in The Ottoman Empire 1915 - 1916. CES 166 Es70/3780/14 Aprahamian, Mr. (Armenian) Application to Enter the Union. 1916: Bts 2/1/143 Ln 20/3 Repatriation + Deportations Russian + Armenian Refugees Assyrian, 0000

²⁵ Agy, GG 6869/111/10 War 1914 - 1917. Turkey. Reported Massacres and Expulsion of Jews 1914 -1917

²⁶ Justin McCarthy, *Muslims and Minorities: the population of Ottoman Anatolia and the end of the empire*. New York: New York University Press: 1983, s. 31: Bernard Lewis. *The emergence of modern Turkey*. London: Issued

Savaş'ında İstanbul'un işgalini Güney Afrika'da protesto etmişlerdi. Buradan anlaşılan İngiltere'nin bir sömürgesi olan Güney Afrika'da da menfi yönde bir propaganda yapılmış olmasıdır. Benzer şekilde bölgedeki Müslümanlara karşı Osmanlı Hilafeti'nin itibarını zedelemek için yalan haberlerin de propaganda malzemesi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'ne karşı Arap isyanlarını destekleyen İngiltere'nin, Araplar'ın özgürlüğüne herdaim destek olmalarını, onlara duyulan sempatiden ileri geldiği yönünde rapor etmişlerdi.²⁷

Bu tür propaganlara itimat etmeyen Güney Afrika Müslümanları bilakis ülkenin camilerinde hutbelerde Osmanlı sancağı dalgalandırmışlardı. Güney Afrika camilerinde dalgalandırılan Osmanlı bayraklarının sömürge hükümeti tarafından endişeyle bakıldığı ve hatta siyasi bir sıkandala sebep olduğu yine buradaki arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır.²⁸

Birinci Dünya Savaş'ının sonunda imzalanan anlaşmalarda Güney Afrika Milli Arşivlerinde umulduğundan fazla arşiv belgeleri mevcuttur. Lozan Barış Antlaşması'nın hangi ülkeleri kapsadığı ve ne şartlarda ele alındığı hususunda Güney Afrika Milli arşivindeki belgeler Türk delegelerinin istekleri gibi konular rapor edilmiştir.²⁹ Lozan Barış Antlaşması'nın Osmanlı Devleti'nin İngiltere aleyhine sonuçlandığına ve Mustafa Kemal Hükümeti'nin zaferiyle sonuçlandığına dair kayıtlar yine Güney Afrika Milli Arşivleri'ndeki belgelerde yer almıştır.

Güney Afrika Milli Arşivleri'nde bulunan 1922 yılına ait bir kayıtta Osmanlı vatandaşı olan Mahmud Paşa adında bir istihbaratçının yerli halka yardım

under the auspices of the Royal Institute of International Affairs [by] Oxford University Press. 1968, 1.bs, s. 235.

²⁷ *Agy*, GG 686 9/111/8 War 1914 - 1916. Turkey. Revolt of Arabs Against Turkish Rule in 1916

²⁸ *Agy*, GG 686 9/111/9 War 1914 - 1917. Turkey. Flying of Turkish Flag On Mahomedan Mosques 1917

²⁹ *Agy*, GG 1863/4142 Turkey: Situation in The Near East: Arrangements for Keeping Sir E1922 GG 1863/4150 Turkey. Deadlock in Mudania. Proceedings: Demands of Ismet Pasha:1922 GG 187 3/4237 Turkey. Lausanne Conference: Demands of Italians: Turkish Claim to 1922: GG 187 3/4242 Turkey. Lausanne Conference: Turkish Press Expresses Disatisfaction 1922: GG 187 3/4258 Turkey: Lausanne Conference: Turkish Delegation Becomes More 1922: GG187 3/4263 Turkey. Lausanne Conference: Turkish and Russian Obstructionist 1922: GG 189 3/4315 Turkey. Lausanne: Summary of Draft Treaty Drawn Up for Presentation 1923: GG 189 3/4324 Turkey. Lausanne Conference: Protest of His Majesty's Government 1923: GG 1964 62/2898 Treaties: Peace: Turkey. Text of Treaty of Peace with Turkey and Other Instruments Signed at Lausanne On 24th July 1923: Also Agreements Between Greece and Turkey Signed On 30th January 1923 And Subsidiary. Documents Forming Part of Turkish Peace Settlement, Command Papers. GG 185 3/4115 Turkey. Situation in The Near East: Position of Serbia in Regard to and Assistance Promised by Her: Roumanian Solidarity with Great Britain: Use of Turkish Ships in Golden Horn: Account of French High Commissioner's Interview with Mustafa Kemal. 1922)

ve yataklık yapıp, Güney Afrika'ya kaçak insan sokması sebebiyle yakalanıp hapsedildiği anlaşılmaktadır. Hakikaten halen Cape Town bölgesinde yaşayan torunu Ayşe Paşa adındaki hanımefendiden aldığımız bilgiler doğrultusunda dedesinin özel bir misyonla Barbaros Gemisiyle Güney Afrika'ya gönderildiği ifade edilmiştir.³⁰ Yine 1922 yılına ait bir başka mühim belge de Sultan Vahdettin'in İstanbul'dan bir İngiliz zırhlısı Malaya savaş gemisiyle Malta'ya doğru ayrıldığı kaydı yer almaktadır. Birinci Cihan Harbi döneminde Osmanlı Devleti'nin Suriye'ye sürgün ettiği Ermeniler'in bazılarının buradan Güney Afrika'ya göçtüğü ve çeşitli yollardan Türkiye'de kalan mallarını geri almak için hukuki yollardan mücadele ettikleri hususunda Pretoria arşivinde bazı dosyalar mevcuttur.³¹ Musul meselesi ile ilgili bazı belgelerde henüz 1924 yılında Irak havalisinde İngiltere'nin petrol yataklarından ötürü Osmanlı Devleti'ne bırakılmayacağına dair önemli belgeler olduğu anlaşılmaktadır.³²

Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerin dışında bazı belgeler, sürgünde olan Osmanlı hanedan aileleri ile de ilgilidir. 1931 yılına ait bir belge'de Fransa'da sürgünde olan aile üyelerinden şehzade Muhammed Ekrem Rıza'nın Tanzanya ve Ümit Burnu Müslümanlarından bağış topladığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple Ümit Burnu'na gelen bir gemiden inerek halkla buluştuğu arşiv belgelerinin haricinde yerel gazetelerde de yer almıştır.³³

Türkiye Cumhuriyeti'nin Güney Afrika Devleti ile ilgili ilk yazışmalarını, 1926 yılında Cape Town'daki İsveç başkonsolosu H. L. Smith'in vekaleten Türkiye adına yaptığı anlaşılıyor. 1935 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin Güney Afrika'ya bir fahri konsolos atadığına dair belgede ise modern Türkiye Devleti'nin eski

³⁰ *Agy*, GG 1726 51/6505 Sentences: Mahmoud Pasha. Secretary of State for Foreign Affairs 1922.

³¹ *Agy*, PM 1/2/390 PM 110/9 Enemy Property and War Losses. Essayan Ohannes. Claims Re Armenian. 1927 1928: BTS 2/1/143 LN 20/3 Russian and Armenian Refugees 1922 1925: BTS 2/1/143 LN 20/3 Russian and Armenian Refugees Assyrian, Assyro-Chaldean and Turkish 1926: PM1/2/390PM110/9 Enemy Property and War Losses. Essayan Ohannes. Claim Re-Armenian His Property in Turkey. 1927: BTS 2/1/143 LN 20/3 Russian and Armenian Refugees Assyrian, Assyria-Chaldean and Turkish 1926 1931.

³² *Agy*, GG 1326 37/382 Turkey and Immigration. Admission of Turkish Nationals into the 1924 GG 1332 37/648 Iraq. Iraq Frontier Question: Memorial Filed by His Majesty's 1925: GG 1332 37/656Iraq. Instruction Issued to High Commissioner of Iraq in Event of 1925: GG 1332 37/691 Iraq. Iraq Frontier Question: Utterances of Turkish Press and 1925: GG 1333 37/698 Iraq. Iraq Frontier Dispute: Adoption by Council of League of 1925: GG 1335 37/946 Iraq. Negotiations Between His Majesty's Ambassador Constantinople 1926.

³³ *Agy*, PM 1/2/406 PM 77/Ct/4 Visits. Prince Mohammed Ekrem Riza. Member of Deposed Turkish Royal 1931.

münasebetlerini yeniden canlandırma yönünde bir adım olarak görülmektedir.³⁴ Lakin akabinde 1938 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı ve İkinci Cihan Harbi'nin emarelerinin görüldüğü yıllarda Güney Afrika - Türkiye ilişkileri hususunda arşivde kayda değer bir belgenin olmaması, siyasi konjoktürde çok da şartırtıcı olmasa gerektir. 1938 yılında Mustafa Kemal'in vefatıyla tüm ülkedeki bayrakların yarıya indirildiğine dair İngiltere'nin resmi emri Güney Afrika Milli Arşivi'nde mevcuttur.³⁵ Güney Afrika'da İkinci Cihan Harbi'nden sonra başlayan ırkçı bir rejim olan Apartheid döneminde ise uzun bir süre Güney Afrika ile Türkiye arasından yazışmaların olmadığı anlaşılmaktadır. Güney Afrika'daki ırk üstünlüğüne dayalı bu rejimi tenkit etmek üzere Türkiye Cumhuriyeti'nin Tanzanya'daki bir uluslararası toplantıya yolladığı diplomat Semih Belen'in de orada hazır bulunduğu Güney Afrika arşiv kayıtlarında mevcuttur.³⁶

Bu tarihten 1990'lı yılların başı, Apartheid rejiminin yıkılmasına kadar Güney Afrika Milli Arşivleri'nde Türkiye ile alakalı bir belge görülmemektedir. Nelson Mandela'nın hapisten çıkması ve demokratik yeni hükümetin kurulmasının arifesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin 1992 yılında yeniden iki devlet arasındaki münasebetlerin başlatıldığı anlaşılmaktadır.³⁷ Konsolos Sami Onaran'ın Demokratik Güney Afrika'da Türkiye'yi temsilen görev almasıyla Mandela önderliğinde ANC hükümetiyle ilişkiler yeniden inşa edilmiştir.³⁸ Bu siyasi münasebetlere ilaveten özellikle Müslüman halklarla Türkiye arasındaki resmi ve gayri resmi ilişkiler ayrıca ehemmiyet taşımaktadır.³⁹

³⁴ *Agy*, BLO 696ps38/10 Consuls and Legations in South Africa. Honorary Consul for Turkey in 1935.

³⁵ *Agy*, GG 1175 27/678 Death: Kemal Ataturk. Death of President of the Turkish Republic: 1938.

³⁶ *Agy*, 156 African delegates, joined by members of other delegations, walk 1973 African delegates, joined by members of other delegations, walk out of the United Nations General Assembly chamber as SA Foreign Minister, Dr H Muller takes the floor. Delegates walking out from left are: man in white coat is unidentified, Salim of Tanzania (hand to throat), Semih Belen of Turkey, Abdelkader Bensmail of Algeria, Sebastian Chale of Tanzania, Daniel Mloka of Tanzania (light coat), Mrs Tatu Mandara of Tanzania and Anis Khattab of Syria (brief case). Man second from right is unidentified.

³⁷ *Agy*, SPM 648693/1992 Agreement between the Government of the Republic of South Africa 1992 Bts2/1/29ln 4/4m.

³⁸ Ne yazık ki konsolos Sami Onaran Güney Afrika-Türkiye ilişkilerinde Osmanlı'ya dayanan eski köklü münasebetleri gözardı ederek ortaya koyduğu ikili ilişkiler sebebiyle Nelson Mandela'ya verilen Atatürk Barış Ödülü'nün tartışmalı bir hale gelerek kabul edilmemesine vesile olmuştur. Onaran'ın cenazesi 2017 yılında şahsının da iştirak ettiği bir törende Cape Town Hristiyan kabristanına gömülmüştür. Bkz. Halim Gençoğlu, 2017, "Güney Afrika'da Irkçılığın Tarihsel Kökenleri" *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (Journal of Medeniyet Politics)* İstanbul Medeniyet Üniversitesi, s. 79-120, Cilt/Volume: II 2017 No: 2.

³⁹ *Agy*, SPM 648 693/1992 Agreement Between the Government of the Republic of South Africa and Turkey 1992.

b. Osmanlı Hilafetiyle Yerli Müslümanlar Arasındaki İlişkilerle Alakalı Belgeler

Osmanlı Hilafet makamının Müslüman toplumlar üzerindeki yapıcı faaliyetleri sebebiyle Güney Afrika Müslümanları ile Osmanlı Devleti arasında vukua gelen ilişkiler kayda değer bir yekün teşkil eder. 1861 yılında Cape Town Merkez Camii Baş İmamı Şeyh Muhammed Ahmet'in Sultan Abdülmecid Han'a gönderdiği teşekkür mektubu İslam aleminin halifesi olarak Sultan Abdülmecid'in bölge Müslümanları hakkında haberdar olduğunu ortaya koyar.⁴⁰ Bu manada bölgedeki Müslümanlarla olan ilişkilerin on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına kadar gittiği anlaşılmaktadır. Bu minvalde Cape Town arşivinde bulunan 1862 yılına ait bir belgede, Osmanlı Devleti tarafından Ümit Burnu Müslümanları arasındaki husumetleri sona erdirmek için bir Osmanlı aliminin Güney Afrika'ya gönderilmesine dair talep mektubu bulunmaktadır.⁴¹

16 Ocak 1863 yılında Ümit Burnu'nun Table View limanına ayak basan Erzurumlu Müderris Ebubekir Efendi ve Cape Town şehrinde *Muslim Theological School* adıyla açmış olduğu medresesiyle ilgili arşiv belgeleri Cape Town Milli Arşivi'ndedir. Ebubekir Efendi'nin faaliyetleri ve Ümit Burnu'nda kalan ailesiyle ilgili Güney Afrika Milli Arşivleri'nde 215 adet dosya mevcuttur. 1880 yılında Cape Town'da vefat edip Tana Baru Mezarlığı'na defnedilen Ebubekir Efendi'nin çocuklarına bıraktığı malvarlığı ve kitapları ile ilgili vasiyetnamesi yine mezkur arşivde muhafaza edilmektedir.⁴² Onun kaleme aldığı *Beyânü'd-Dîn* adlı ilmihalin de İstanbul'da basılan bir matbu nüshası Cape Town Milli Arşivleri'nde yer almaktadır.⁴³ Bazı belgelere göre Osmanlı fahri konsolosu Roubaix'in ilerleyen zamanlarda Ebubekir Efendi ile anlaşamaması sonucu görevinden azledildiği anlaşılmaktadır. Cape Town Arşivi'ndeki belgelerde ona imtiyaz olarak verilen Osmanlı vatandaşlığından çıkarıldığı ile ilgili bir belge de yer almaktadır.⁴⁴

Cape Town Arşivi'ndeki belgeler Ebubekir Efendi'nin sadece bir din alimi olmayıp gerçek bir eğitimci olduğunu da ortaya koyuyor. Cape Town'da yaşarken

⁴⁰ BOA, İHR 333/21415-4 11. Şevval.1278 11. Nisan.1862, Afrika'da Ümit burnu şehri Müslümanlarının lideri İmam Muhammed Ahmed.

⁴¹ BOA, HR.SFR. 3.. 72 37 M-21-01-1863 Ebubekir Efendi'nin Cap de B. Esperance (Ümitburnu)'a varışı.

⁴² *Cape Town Milli Arşivi* MOOC 6/9/175 316 Effendi, Abou Berer. Death Notice.1880 Mooc 7/1/4074 Effendi, Abu Beker. Will. 1880.

⁴³ *Agş*, Library 297 Abu Abubakr Effendi; Bayannuddin; A Hanafee Treatise on Islam.

⁴⁴ *Agş*, CO 457 4202/07 Mr. Emanuel: Recognition of Abandonment of Ottoman Nationality by 1906.

özlediği memleketi olan Erzurum'a binaen evinin ismini 'Erzurum Taş Konak' olarak adlandırdığına dair bir belge Cape Town Arşivi'ndedir. Bu binanın zamanla ailenin bir başka entelektüel siması olan Dr. Muhammed Şükrü Efendi'ye kaldığı görülmektedir.⁴⁵

Cape Town Arşivi'ndeki belgelerden anlaşıldığına göre Seyyid Ebubekir Efendi'nin ölümünden sonra çocuklarının ellerinden mal varlıklarının bir bir çıkmış olduğu anlaşılıyor. Müslüman olmaları sebebiyle ikinci sınıf vatandaş sayıldıkları Güney Afrika'da sahipsiz kalan çocuklar babalarından kalan mülklerini kaybetmişlerdir.⁴⁶ Ebubekir Efendi Güney Afrika anayasasında bu boşluğu görmüş olmalı ki vefat etmeden beş ay önce Ahmet Cevdet Paşa'ya yazdığı bir mektubunda çocuklarının sahipsiz kalacağından endişe ettiğini ifade etmiştir.⁴⁷

Ebubekir Efendi'nin ölümünden sonra Güney Afrika Müslümanlarına eğitim verecek olan bir başka alimi de Osmanlı Devleti, Cape Town'da vazifelendirmişti. Mahmud Fakih Efendi'nin gerek Nur'ul Burhan'ul Mektebi'ndeki maarif faaliyetleri gerekse Osmanlı Hilafet makamı adına okulunda kurbanlar kesip fakir çocuklara yardım ettiğine dair arşiv kayıtlar yanında gazete haberleri de mevcuttur.⁴⁸ Bunlarla birlikte Johannesburg arşivindeki bir belgeden anlaşıldığı kadarıyla Habib Moton adındaki bir Müslümanın çocuklarından birisi olan Ömer'in İslami eğitim alması için Güney Afrika'dan İstanbul'a götürüldüğü fakat savaş yılları sebebiyle kendisinden haber alamadıklarını izah etmiştir. Hakikaten Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bu belgeyle ilgili başka bir kayıtta Habib Moton'un oğlu Ömer'in Kuran okuma yarışmasında birinci olduğu için İstanbul'a gönderilip eğitilmesi istenmiştir.⁴⁹

⁴⁵ *Ag.* MOOC 6/9/13178 4322/46 Effendi, Mohamed Shukri, Estate Papers.1946, 3/Ct 4/2/1/3/1351 B605 Re: Additions to Premises. "Erzeroum", Mountain Road, Woodstock, 1946.

⁴⁶ *Ag.* Doc 4/1/174 37 Mortgage Bond. Ahmed Ben Effendi or Ahmad Altas Laah or Achmad Atta 1886: Doc 4/1/447 3471 Mortgage Bond. Muhammad Allaodien Effendi. 1895: Doc 4/1/1155 5441 Mortgage Bond. Omar Jalodien Effendi. 1905: Doc 4/1/522 1333 Mortgage Bond. Hesham Neamatollah Effendi.1897

⁴⁷ BOA. Y.E.E 32/35, Miladi, 1880, Ebubekir Efendi'nin Ahmet Cevdet Paşa'ya gönderdiği son mektubu.

⁴⁸ Halim Gencoglu. 2015. "The Forgotten Effendi: Ottoman Muslim Theologian, Mahmud Fakih Emin Effendi, and the Real Story of the Bo-Kaap Museum, C. 1894-1978." *New Contree : A Journal of Historical and Human Sciences for Southern Africa*, No. 73, p. 162-180 : Ill. <http://hdl.handle.net/10394/15330>.

⁴⁹ *Güney Afrika Millî Arşivi*, GG 152 3/2524 Message of Habib Moton, Johannesburg Desire of Son Omar to Return 1919. Bkz. BOA, BEO, 4262 319615 H-28-o3-1332, Afrika-i Cenubi ahali Müslümanlarından adlı Habib Motan zatin çocuklarının kabul edilerek. Ayrıca bakınız, Ankara tifik keçisi. n.d. <http://digitalcollections.library.ku.edu.tr/cdm/ref/collection/FKA/id/2804>. 21 Nisan 2018 tarihinde erişildi.

c. Osmanlı – Güney Afrika Ticari Münasebetleriyle İlgili Belgeler

Osmanlı Devleti ile Güney Afrika arasında ticari münasebetlerin başlaması esasında siyasi ilişkilerden de evvel bir döneme gider. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Ankara tiftik keçisi ve Türk tütününün Güney Afrika'ya girmesiyle sözkonusu ilişkilerin başladığı anlaşıyor.⁵⁰ Hakikaten Güney Afrika Milli Arşivleri'nin Pretoria ve Cape Town şubelerinde çeşitli yıllara ait olan onlarca dosyadan anlaşıldığına göre Ankara tiftik keçisi ve Türk tütününün Güney Afrika ekonomisinde yer ettiği görülmektedir.⁵¹

Ankara tiftik keçisinin özellikle Güney Afrika ticari yaşamına katkısı sebebiyle uzun bir süre itibarını koruduğunu ve hatta Ümit Burnu yoluyla Moritos gibi ada ülkelerine dahi pazarlanması gerektiği söz konusu olmuştur.⁵² Buna karşılık Güney Afrika'dan Türkiye'ye deve kuşu ve yumurtasının pazarlandığı arşiv kaynaklarından anlaşıldığı gibi Osmanlı başkonsolosu Ohannes Majakyan Efendi'nin raporlarından da bellidir.⁵³ Güney Afrika'nın Halep, Erzurum ve İzmir şehirlerindeki pazarlardan çeşitli ürünler temin ettiği yine burada kayıtlı olan bazı arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır.⁵⁴

⁵⁰ *Ağy*, HKL 147 71/30 Tobacco. South African Turkish Tobacco. 1931 1937: TAD 1005 N780/5 Tobacco Industry in Cape Colony. Turkish Culture of. Application for 1909.

⁵¹ *Ağy*, CVS 1/50 221 Angora Goats. Export Duty On. 1904 1905: CVS 1/51 224 Report of Select Committee on Angora Goats. 1904 T 1040 1112 Purchase of Angora Skins, Mohair Etc: Question of Licence: Mr. Ae 1907 Agr 222 1900 Angora Goats, Export of, Legislation Prohibiting. 1894 Agr 223 1908 Angora Stud Association - Reduced Railway Fares for Members. 1894 Agr 237 2308 Angora Goats: Importation of. 1895 Agr 237 2308 Imported Angora Rams, Sale of: Inquiries Re. 1895: Agr 237 2308 Angora Goats, Importation of - Miscellaneous. 1895 Agr 401 2308 Angora Goats - Importation of. 1896 1899 Agr 444 3045 Angora Goats - Industry in South Africa. 1899 1905 Agr 587 R19 Angora Goats 1910 M221 Scene in Graaff-Reinet in 1857 Showing the Sale of Angora, GG 1856 54/647 Stock: Angora Goats. Northern Rhodesia Angora Goat and Ostrich 1922.

⁵² *Ağy*, GG 1858 54/772 Stock: Angora Goats. Desire of Mauritius Stock Breeders Association 1926: GG 1858 54/773 Stock: Angora Goats. Question of Introduction into Mauritius of 1926 CVS 1/52 246 Lice in Angora Goats. 1904: CVS 1/74 554 Angora Goats: General File.1907: Moh 182 G34a Health Officer of Graaff Reinet's Theory That Angora 1906.

⁵³ *Ağy*, T 956 6869 Exportation of Ostriches and Ostrich Eggs. Importation of Ostriches 1905.

⁵⁴ *Ağy*, Hen 1705 225/15/2 Exhibitions and Advertising Izmir Fair 1952, Turkey. 1951: Ampt Pubs 131 Cd3727/144 Turkey, Report for The Year 1907 On the Trade and Commerce of the Villayets of Aleppo and Adana. Diplomatic and Consular Reports. 1908 Ampt Pubs 63 Cd2236/186 Turkey. Diplomatic and Consular Reports. Erzeroum Report for The Year 1904 On 1905: Ampt Pubs 88 Cd2682/177 Turkey. Report for The Year 1905 On the Trade of the Consular 1906: Ampt Pubs 116 Cd3283/112 Turkey. Report for The Year 1906 On the Trade of the Consular 1907: Ampt Pubs 133 Cd3727/198 Turkey. Report for The Year 1907 On the Trade of the Consular 1908: Ampt Pubs 167 Cd4962/1 Turkey. Report for The Year 1908 On the Trade of the Consular 1909 Ampt Pubs 345 Cd7048/187 Turkey. Report for The Year 1913 On The Trade of the Consular District of Erzeroum.1914.

2. Güney Afrika Milli Arşivleri'nin Haricinde Çeşitli Kurumlardaki Arşiv Belgeleri

Güney Afrika Milli Arşivleri'ndeki belgelerden başka ülkenin çeşitli eyaletlerindeki eğitim kurumları veya kütüphanelerinde bulunan belgelerin de Osmanlı-Güney Afrika ilişkileri açısından ehemmiyet taşıdığını ifade etmek gerekir. Bu minvalde Güney Afrika'da Türkiye yada Osmanlı dönemi ilişkileri hususunda mevcut olan belgelerin tasnif edildiği kurumlar hakkında kısaca bilgi vermek icap eder.

a. Cape Town Üniversitesi Jagger Kütüphanesi

Güney Afrika'nın en iyi üniversitesi olarak bilinen Cape Town Üniversitesi'nin Jagger Kütüphanesi el yazmaları bölümünde çok kayda değer Osmanlıca belgelerin olduğunu ifade etmek gerekir.⁵⁵ Çeşitli isimlerle sınıflandırılan bu belgelerin daha çok 18 ve 19. yüzyıllarda Osmanlı Devletinin özellikle Deniz Kuvvetleri hakkında elde edilen bilgileri içermektedir. On dokuzuncu yüzyıla ait bazı Osmanlıca belgelerin Tanzimat döneminden I. Meşrutiyet dönemine kadar ünlü oryantalist W. Redhouse tarafından Osmanlıca'dan İngilizce'ye çevrildiği anlaşılmaktadır. Dosyalar halinde tarihlerine göre sınıflandırılan belgeler, Frank Ailesi ile yazışmalar,⁵⁶ Admiral Sir Baldwin Wake Walker belgeleri, Duggan ve Bell arasındaki yazışmalar, Elizabeth Wake'in mektupları⁵⁷, Worth Aile dökümanları, Walker ailesi yazışmaları, Deniz Kuvvetleri Planları ve haritalar şeklinde az sayıda resim ve yüzlerce belgeden ibarettir.⁵⁸

b. Johannesburg Üniversitesi Kütüphanesi Arşivi

Johannesburg şehrinde bulunan Rand Afrikaans Üniversitesi⁵⁹ arşivinin Osmanlı tarih yazıcılığı bakımından önemi, Ermeni asıllı bir Osmanlı diplomatu olan Yosef Mijakyan Efendi'nin aile arşivinin oğlu Minas Mijakyan tarafından Johannesburg Üniversitesi'ne bağışlanmasından ileri gelir.

⁵⁵ Cape Town Üniversitesi Jagger Kütüphanesi özel koleksiyonunda 22 Ekim 2019 yılında yaptığımız sergide gösterilen Osmanlıca belgeler hususunda bakınız: *Traces of the Ottoman Empire in UCT Libraries Special Collections* <http://www.lib.uct.ac.za/news/traces-ottoman-empire-uct-libraries-special-collections>, 25 Oct 2019 tarihinde erişildi.

⁵⁶ 1860'lı yıllarda İstanbul'da yaşayan Mary Frank ile Osmanlı Devleti hakkında yazışmaları içeriyor.

⁵⁷ Londra'dan gönderdiği mektuplarla ilgilidir.

⁵⁸ Cape Town Üniversitesi Jagger Library, Special Collections at UCT, Fonds BC356-Sir B Walker Papers <http://atom.lib.uct.ac.za/uploads/r/null/5/0/f/50f395accdeb420f6d33ccf35fbb5691ce03851438d21521292d7e9313fdde3c/BC356.pdf>

⁵⁹ Burası şimdiki Johannesburg Üniversitesi'dir. Bkz. <https://www.uj.ac.za/library/informationresources/special-collections/Pages/Archival-Collections.aspx> 21 Mart 2018 tarihinde erişildi.

Ermeni asıllı diplomatlarımızdan olan Hovsep Misakyan Efendi 1848 yılında İstanbul'da doğmuş, 1872 yılında Atina Sefareti ikinci katipliğine getirilip 1875 yılında Berlin Sefareti ikinci katipliğine memur edilmişti. Uzun yıllar Osmanlı hariciye nezaretindeki görevlerinden sonra 1909 yılında Osmanlı Lahey Sefaretinden emekli olmuştur.⁶⁰ Onun Osmanlı Hariciye Nezareti ile ilgili bazı yazışmaları ve ailesine ait dökümanlar üniversitenin Missakyan Arşivi'nde kayıtlıdır. Oğlu Julien Minas Missak 1950 yılında Güney Afrika'ya taşınmış ve ölüm yılı 1980 senesine kadar Güney Afrika'da yaşamış ve ailesine ait mezkur evraki muhafaza etmiştir. Rand Afrikaans Üniversitesi'nin kurucu hayırseverlerinden olan Julien Minas Missak'ın üniversitenin içindeki kütüphanede babasından kalan vesikalar, beratlar, Osmanlı Devleti'nden aldığı madalyaları, nişanları gibi çok önemli şahsi belgeler yer almaktadır.⁶¹

c. Nur'ul Hamidiye Cami Arşivi

Müderriş Ebubekir Efendi'nin öğrencileri tarafından Cape Town şehir merkezinde inşaa edilen Nûru'l-Hâmidiye Cami'nin içerisinde tarafımızdan kurulan bir kütüphanede topladığımız camiye ait olan kitap ve belgelerin muhafaza edildiği dolaplarda önemli Osmanlıca, Afrikansca, Arapça ve İngilizce belgeler mevcuttur. Bu arşiv malzemesinin bir kısmını teşhir etmek için yaptırılan camlı dolaplarda Osmanlı-Güney Afrika ilişkilerini ortaya koyan önemli belgeler bulunmaktadır. Zamanla yerli Müslüman ailelerinde bağışlarıyla Nûru'l-Hâmidiye Cami'inde kayda değer bir arşiv oluşturulmuştur.⁶²

d. Simon's Town Heritage Müzesi

Cape Town şehrinin güney istikametinde Simon's şehrinde Güney Afrika

⁶⁰ Osmanlı Arşivindeki belgelere göre, Jön Türkler'in çıkardığı "Sultan Abdülhamid İdaresi Altında Türkler ve Ermeniler" başlıklı İngilizce broşürün Londra'dan Bâbüâlî'ye gönderilmesi üzerine Paris'ten Missak Efendi'nin Ermeni ihtilâl örgütünün özellikle Paris'te güçlü olduğunu, baskı ve tehditle Türkiye ve Avrupa'daki zengin Ermeni işbirlikçilerinden ciddi gelirler elde ettiklerini ve bu konuda kesin bilgilerin edinilmesini bildiren raporu Osmanlı Dışişlerine göndermişti. Sultan Abdülhamid'in Ermeni meselesiyle ilgilenmesi konusunda Minas Teheraz'ın Dr. Kuypere'e gönderdiği mektup ve konuyla ilgili Lahey Sefiri Missak Bey'in mülahazaları bir Ermeni diplomat olarak kayda değerdir.

⁶¹ Ben Hendricks, Sezim Sezer, and Mehmed Asil. *The Missak[ian] Ottoman Archives*, Johannesburg: B. Hendricks. Kayaoğlu, Taceddin, . *Osmanlı Hariciyesinde Gayr-i Müslimler (1852-1925)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013 1. bs, s. 33.

⁶² The Independent Turkish, Ümit Burnu'nda bir Sultan Abdülhamid eseri: Nur'ul Hamidiye Camii, <https://www.independentturkish.com/node/37866/t%C3%BCrkkiyeden-sesler/%C3%BCmit-burnu%E2%80%99nda-bir-sultan-abd%C3%BClhamid-eseri-nur%E2%80%99ul-hamidiye-camii>, 1 Haziran 2019 tarihinde erişildi.

Malay Müslümanlarının aile yaşamı hakkındaki malzemelerin dışında Osmanlı Hilafeti ile alakalı birtakım belge ve gazete haberleri mevcuttur. Müderris Ebubekir Efendi'nin yaptığı faaliyetler ve Osmanlı hanedanından Prens Ekrem'in 1931 yılında Simon's Bay limanına gelişi hususunda haberler yer almaktadır. Simon's Town Heritage Müzesi özellikle görsel malzeme açısından önemli bir müzedir.⁶³ Simon's Town Heritage Müzesi'ndeki en önemli vesikalardan birisi de yerli müslümanların 120 yıl önce Güney Afrika'dan Osmanlı Devleti'ni desteklemek amacıyla elişi olarak yaptıkları Osmanlı armasıdır.

e. Bo-kaap Müzesi

1978 yılında Güney Afrika'da Apartheid Hükümeti tarafından Malay Müzesi olarak açılan 71 Wale Sokağındaki tarihi bina 2019 yılına kadar tarihi kimliğinden uzak bir müze olarak hizmet vermişti. Uzun yıllar müze olarak hizmet veren bu binanın esasında Osmanlı alimi Mahmut Fakih Emin Efendi 'ye ait olduğu tespit edilerek binanın tarihçesi yeniden yazılmış oldu. 2016 yılından beri Güney Afrika Müzeler Müdürlüğü ile ortak yürütülen çalışmalar sonucu 29 Mart 2019 yılında törenle açıldı. Bu binada Mahmut Fakih Emin Efendi'ye ait olan kitaplar, belgeler ve şahsi eşyalar sergilenmekle birlikte Osmanlı Arşivi ve Güney Afrika Arşivlerinden temin edilen belgelerle binanın 100 yıldan fazladır Osmanlı ailesine ait olduğu ortaya konulmuştur.⁶⁴ Bokaap Müzesi günümüzde Güney Afrika'nın en çok ziyaret edilen ikinci müzesi olup Türk bayrağının aslı olduğu tek müzedir.⁶⁵

f. Hişam Nimetullah Efendi Hususi Arşivi

Müderris Ebubekir Efendi'nin hayatta olan en bilgili ve yaşlı torunu Hişam Nimetullah Efendi'nin Cape Town'daki evinde büyük dedesinden kalma onlarca Osmanlıca, İngilizce ve Arapça belgeler bulunmaktadır. Büyük dedesinden kalan ilmihaller, Kuran-ı Kerim ve Osmanlıca beratların dışından Sultan Abdülaziz ve Abdülhamid döneminden kalan aileye bizzat taltif için verilmiş madalyalar mevcuttur. Bu belge ve tarihi malzemenin Cape Town'da kurulacak bir Osmanlı müzesinde sergilenmesi için ailenin diğer mensuplarının da dedelerinin hatırasını

⁶³ Faizal Darries, and G. T. Darries. *Zandvliet: Cape Town's Islamic heritage*. Wynberg, South Africa: Faizal Darries Foundation. 2014. s. 113

⁶⁴ Helen Swingler. New exhibition retells Bo-Kaap Museum stor, <https://www.news.uct.ac.za/article/-2019-04-04-new-exhibition-retells-bo-kaap-museum-story>, 04 Nisan 2019 tarihinde erişildi.

⁶⁵ Fatma Çelik, Yeni Şafak, Osmanlı tarihi Afrika'da gün yüzüne çıktı, <https://www.yenisafak.com/hayat/osmanli-tarihi-afrikada-gun-yuzune-cikti-3466960>, 17 Nisan 2019 tarihinde erişildi.

yaşatmak için ellerindeki kitap ve vesikaları bağışlayacakları sözü, bu tarihi mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması için umut vericidir.⁶⁶

g. Helene Remzi-Bey Hususi Arşivi

Güney Afrika'da vazife yapan son Osmanlı başkonsolosu Mehmet Remzi Bey'in, Remzi-Bey soy ismi taşıyan tek torunu Helene Hanım'ın East London semtinde bulunan evinde kayda değer çok sayıda Osmanlıca, Rusça, İngilizce belgeler, kitaplar ve vesikalar mevcuttur. Dedesi Mehmet Remzi Bey'den olan tek oğlu Dr. Reginald Remzi-Bey'e kalan bu tarihi malzemenin en nihayetinde kızı Helene Hanım'a intikal ettiği anlaşılıyor. Halen birçok cephesiyle saklı kalan Mehmet Remzi Bey'in Johannesburg'da hapisteyken vefatı ve Güney Afrika'ya gömülmesiyle unutulmuş tarihi şahsiyet Mehmet Remzi Bey'in aile evrakı, onun hakkında yapılacak çalışmalar için görülmesi elzem hususi bir arşivdir.⁶⁷

3. Güney Afrika Milli Arşivleri'nin Kapsadığı Ülkeler

Güney Afrika Arşivleri her ne kadar Güney Afrika Devleti'nin idaresi altındaki eyaletleri kapsamış olsa da bazı hususi sebeplerden ötürü Osmanlı Devleti'nin Komor Adaları, Moritos, Mozambik ve Zimbabve gibi ülkeleriyle olan müsasebetlerini de barındıran belgeler içermektedir. Bu sebeple Güney Afrika Milli Arşivleri'nin yalnızca Güney Afrika -Türkiye ilişkileri açısından değil, Osmanlı Devleti'nin Sahra-altı Afrika'daki ülkelerle olan ilişkilerini de kapsadığını ifade etmek gerekir.⁶⁸

4. Güney Afrika Milli Arşivlerinden Nasıl Yararlanılabilir?

Güney Afrika Milli Arşivleri'nin tasnifi tamamlanmış olmasına rağmen henüz dijital ortama aktarılmadıkları için araştırmacıların bizzat arşivde çalışarak belge temin etmesi icap etmektedir. Bu belgelerin mevcudiyeti ile ilgili internet üzerinden katalog taraması yapılabilmekte olup belgenin internet üzerinden satışı henüz mümkün değildir. Bu vesileyle araştırmacının bizzat arşivden belgenin bir nüshasını temin etmesi yahut orjinal dosya üzerinde arşivde çalışması gerekir.

⁶⁶ Afam, Güney Afrika'daki Osmanlılar'dan Devletbaşkanımız Sn. Recep Tayyip Erdoğan'a Mektup Var; <https://www.afam.org.tr/guney-afrikadaki-osmanlilardan-devletbaskanimiz-sn-recep-tayyip-erdogana-mektup-var/>, 26 Ağustos 2018, tarihinde erişildi.

⁶⁷ Halim Gençoğlu, *Güney Afrika'da unutulmuş bir Osmanlı nesli: Güney Afrika'da Osmanlı izleri*. Tezkire, İstanbul. 2016, 1. bs, s.16

⁶⁸ Halim Gençoğlu, *Güney Afrika'da Zaman Ve Mekân: Ümit Burnu'nun Umudu Osmanlılar*. 1. Baskı. Libra Kitap, 242. Tarih; 229. Osmanbey, İstanbul 2018.

Sonuç

Güney Afrika Milli Arşivleri'nin Türk tarih yazıcılığı açısından görmezden gelinemez bir ehemmiyeti olduğu anlaşılmaktadır. Güney Afrika Milli Arşivleri taranmadan Sahra-altı Afrikası ile ilgili Osmanlı-Güney Afrika münasebetlerinin yazılamayacağını belirtmek gerekir. Günümüzde Afrika tarihi çalışan ve bu sahada kalem oynatan yazarların düştüğü en büyük zaafiyet bu belgelerin ele alınmadan ikinci el yazılı kaynaklarla yazılmasından ileri gelmektedir. Özellikle Osmanlı arşivinde bulunan Güney Afrika hakkındaki onlarca belgenin Güney Afrika Milli Arşivleri'ndeki belgelerle karşılaştırılması neticesinde çok daha manidar ve hakikate dayalı çalışmalar elde edileceği şüphesizdir. Bu sebepten ötürü gerek Güney Afrika Milli Arşivleri'nin gerekse o havalideki hususi aile arşivlerinin incelenerek bölgenin Osmanlı devrinden günümüze kadar Türkiye Cumhuriyeti ile olan ilişkileri o nispette çok daha sağlıklı bir şekilde ele alınmış olacaktır.

KAYNAKLAR

Osmanlı Arşivleri

BOA, HR.SFR. 3. 72 37 M-21-01-1863

BOA, İ.HR 333/21415-4 11. Şevval.1278 11. Nisan.1862

BOA. Y.E.E 32/35, Miladi, 1880

BOA. HR. SFR. 3. 372. 151. M. 13. 06. 1890.

Güney Afrika Mili Arşivleri

CO 4069 147 Memorials. William John Greig. Relative to Him Being Recognized as, 1853

Rebiülahirin 11ninci günü Hicree sene, 1272 Topical, 1864, Assistance to Malays WCARS,

CO 4153(273) Cape Archives, Memorial GH, 1/291 (1862) The memorial requested a religious guide to be sent to the Cape from overseas

GG 23/28 133 Papers Despatched to Secretary of State, London: General, 1860

GG 1/295 38 Papers Received from Secretary of State, London: General 1863, Hopkins Collection, Hope, 953 Pe De Roubaix, Turkish Consul in Cape Town.

General Despatches. Regarding Petition of Moslems for Appointment of a Moslem as Turkish Consul-General for Cape Colony. Starting 1895

GH 23/401 General Despatches. Regarding Death of Rustem Pasha, Late Turkish 1896

- SSA0RA 5399/99 Ottoman Consul, Kaapstad. Vraagt of Een Turksche Consul Te
1899
- Jeffreys Collection J 245 Anglo-Boer War 1899 - 1901. Attaches of Lord Roberts
- GG 1013 20/48 Consul of Turkey at Johannesburg. Reports Signing of Exequatur
1910
- GG 1015 20/178 Consuls of Turkey, States That King's Exequatur Empowering
Ohannes Effendi to Act as Consul-General at Johannesburg Has Been
Signed.1911
- GG 1513 49/195 Turco. Italian War Declaration by Ottoman Government That
Fuel, Foodstuffs and Telegraph Apparatus will not be considered Contraband
of War. 1912
- GG 1513 49/187 Italian - Turkish War: Resolutions Passed at a Public Meeting of
1912
- GG 1513 49/198 Italian-Turkish War. Acknowledges Receipt of Resolutions Passed
by Cape Peninsula Moslems and States Copy Has Been Sent to Secretary of
State for Foreign Affairs.1912
- GG 6979/128/24war 1914 - 1915. Prisoners-Of-War. Reciprocal Exchange of
Civilians 1915 1917
- GG 6979/128/26 war 1914 - 1916. Prisoners-Of-War. British Prisoners-Of-War in
1915
- JUS 234 3/302/16 Late Ottoman, Consul General Renzi Bey 1916
- GG 1021 20/512 Consuls-Turkey. Appointment of Renz Bey as Consul-General at
1914
- GG 1021 20/532 Consuls. States That King's Exequatur Empowering Renzi Bey to
Act as 1914
- GG 1023 20/646 Consuls: Turkey. Death of Renzi Bey, Late Consul-General at 1916
- GG 1024 20/674 Consuls: Turkey. Death of Renzi Bey Late Consul-General at 1916
- GG 1024 20/679 Consuls: Turkey. Death of Renzi Bey Late Consul-General at 1916
- GG 1192 28/599 Enquiry Regarding the Present Circumstances of Madam Helena
Renzi 1928 LTG 167
- DES 73 1907 Inclusion of Mohammedan Subjects of the Turkish Empire in the
Definition of the Term Asiatic Law Amendment Ordinance of 1906
- CES 167 Es70/3788/14 Salamon, Joseph. Turkish Enemy Subject Portuguese West
Africa. 1916

- AMPT Pubs 469 Cd8325 The Treatment of Armenians in The Ottoman Empire 1915 - 1916.
- CES 166 Es70/3780/14 Aprahamian, Mr. (Armenian) Application to Enter the Union. 1916: Bts 2/1/143
- LN 20/3 Repatriation + Deportations Russian + Armenian Refugees Assyrian, 0000
- GG 6869/111/10 War 1914 - 1917. Turkey. Reported Massacres and Expulsion of Jews 1914 -1917
- GG 686 9/111/8 War 1914 - 1916. Turkey. Revolt of Arabs against Turkish Rule in 1916
- GG 686 9/111/9 War 1914 - 1917. Turkey. Flying of Turkish Flag on Mahomedan Mosques 1917
- GG 1863/4142 Turkey: Situation in The Near East: Arrangements for Keeping Sir E1922
- GG 1863/4150 Turkey. Deadlock in Mudania. Proceedings: Demands of Ismet Pasha: 1922
- GG 187 3/4237 Turkey. Lausanne Conference: Demands of Italians: Turkish Claim to 1922
- GG 187 3/4242 Turkey. Lausanne Conference: Turkish Press Expresses Disatification 1922
- GG 187 3/4258 Turkey: Lausanne Conference: Turkish Delegation Becomes More 1922
- GG187 3/4263 Turkey. Lausanne Conference: Turkish and Russian Obstructionist 1922
- GG 189 3/4315 Turkey. Lausanne: Summary of Draft Treaty Drawn Up for Presentation 1923
- GG 189 3/4324 Turkey. Lausanne Conference: Protest of His Majesty's Government 1923
- GG 1964 62/2898 Treaties: Peace: Turkey. Text of Treaty of Peace with Turkey and Other Instruments Signed at Lausanne on 24th July 1923
- GG 185 3/4115 Turkey. Situation in the Near East: Position of Serbia in regard to and Assistance Promised by Her: Roumanian Solidarity with Great Britain: Use of Turkish Ships in Golden Horn: Account of French High Commissioner's Interview with Mustafa Kemal. 1922
- GG 1726 51/6505 Sentences: Mahmoud Pasha. Secretary of State for Foreign Affairs 1922

- GG 1326 37/382 Turkey and Immigration. Admission of Turkish Nationals into The 1924
- GG 1332 37/648 Iraq. Iraq Frontier Question: Memorial Filed by His Majesty's 1925
- GG 1332 37/656 Iraq. Instruction Issued to High Commissioner of Iraq in Event of 1925
- GG 1332 37/691 Iraq. Iraq Frontier Question: Utterances of Turkish Press and 1925
- GG 1333 37/698 Iraq. Iraq Frontier Dispute: Adoption by Council of League of 1925
- GG 1335 37/946 Iraq. Negotiations between His Majesty's Ambassador Constantinople 1926 PM 1/2/406
- PM 77/Ct/4 Visits. Prince Mohammed Ekrem Riza. Member of Deposed Turkish Royal 1931.
- PM 1/2/390 PM 110/9 Enemy Property and War Losses. Essayan Ohannes. Claims Re Armenian. 1927 1928
- PM 4/20/1914 European War. Affairs of Turkey Consulate Cape Town, Ludwig Wener. 1914
- PM1/2/390PM110/9 Enemy Property and War Losses. Essayan Ohannes. Claim Re-Armenian His Property in Turkey. 1927
- BTS 2/1/143 LN 20/3 Russian and Armenian Refugees Assyrian, Assyria-Chaldean and Turkish 1926 1931
- BTS 2/1/143 LN 20/3 Russian and Armenian Refugees 1922 1925
- BTS 2/1/143 LN 20/3 Russian and Armenian Refugees Assyrian, Assyro-Chaldean and Turkish 1926
- Agreements between Greece and Turkey Signed On 30th January 1923 And Subsidiary. Documents Forming Part of Turkish Peace Settlement, Command Papers.
- BLO 696ps38/10 Consuls and Legations in South Africa. Honorary Consul for Turkey in 1935
- GG 1175 27/678 Death: Kemal Ataturk. Death of President of the Turkish Republic:1938 156 African delegates, joined by members of other delegations, walk 1973 African delegates, joined by members of other delegations, walk out of the United Nations General Assembly chamber as SA Foreign Minister, Dr H Muller takes the floor. Delegates walking out from left are: man in white coat is unidentified, Salim of Tanzania (hand to throat), Semith Belen of Turkey, Abdelkader Bensmail of Algeria, Sebastian Chale of Tanzania, Daniel Mloka of

- Tanzania (light coat), Mrs Tatu Mandara of Tanzania and Anis Khattab of Syria (brief case). Man second from right is unidentified.
- SPM 648693/1992 Agreement between the Government of the Republic of South Africa 1992 Bts2/1/29ln 4/4m.
- SPM 648 693/1992 Agreement between the Government of the Republic of South Africa and Turkey 1992
- MOOC 6/9/175 316 Effendi, Abou Berer. Death Notice.1880
- MOOC 7/1/407 4 Effendi, Abu Beker. Will. 1880.
- Library 297 Abu Abubakr Effendi: Bayannuddin; a Hanafee Treatise on Islam
- CO 457 4202/07 Mr. Emanuel: Recognition of Abandonment of Ottoman Nationality by 1906
- MOOC 6/9/13178 4322/46 Effendi, Mohamed Shukri. Estate Papers. 1946
- 3/Ct 4/2/1/3/1351 B605 Re: Additions to Premises. "Erzeroum", Mountain Road, Woodstock. 1946
- DOC 4/1/174 37 Mortgage Bond. Ahmed Ben Effendi or Ahmad Altas Laah or Achmad Atta 1886
- DOC 4/1/447 3471 Mortgage Bond. Muhammad Allaodien Effendi. 1895
- DOC 4/1/1155 5441 Mortgage Bond. Omar Jalodien Effendi. 1905
- DOC 4/1/522 1333 Mortgage Bond. Hesham Neamatollah Effendi.1897
- GG 152 3/2524 Message of Habib Moton, Johannesburg Desire of Son Omar to Return 1919
- HKL 147 71/30 Tobacco. South African Turkish Tobacco. 1931 1937
- TAD 1005 N780/5 Tobacco Industry in Cape Colony. Turkish Culture of. Application for 1909
- CVS 1/50 221 Angora Goats. Export Duty On. 1904 1905
- CVS 1/51 224 Report of Select Committee on Angora Goats. 1904
- T 1040 1112 Purchase of Angora Skins, Mohair Etc: Question of Licence: Mr. Ae 1907
- AGR 222 1900 Angora Goats, Export of, Legislation Prohibiting. 1894
- AGR 223 1908 Angora Stud Association - Reduced Railway Fares for Members. 1894
- AGR 237 2308 Angora Goats: Importation of. 1895
- AGR 237 2308-Imported Angora Rams, Sale of: Inquiries Re. 1895
- AGR 237 2308 Angora Goats, Importation of - Miscellaneous. 1895
- AGR 401 2308 Angora Goats - Importation of. 1896 1899

- AGR 444 3045 Angora Goats - Industry in South Africa. 1899 1905
- AGR 587 R19 Angora Goats 1910 M221 Scene in Graaff-Reinet in 1857 Showing the Sale of Angora
- GG 1856 54/647 Stock: Angora Goats. Northern Rhodesia Angora goat and Ostrich 1922
- GG 1858 54/772 Stock: Angora Goats. Desire of Mauritius Stock Breeders Association 1926
- GG 1858 54/773 Stock: Angora Goats. Question of Introduction into Mauritius of 1926
- CVS 1/52 246 Lice in Angora Goats. 1904: CVS 1/74 554 Angora Goats: General File.1907
- MOH 182 G34a Health Officer of Graaff Reinet's Theory That Angora Meat Is The 1906
- T 956 6869 Exportation of Ostriches and Ostrich Eggs. Importation of Ostriches 1905 1907
- HEN 1705 225/15/2 Exhibitions and Advertising Izmir Fair 1952, Turkey. 1951
- AMPT Pubs 131 Cd3727/144 Turkey, Report for the Year 1907 on the Trade and Commerce of the Villayets of Aleppo and Adana. Diplomatic and Consular Reports. 1908
- AMPT Pubs 63 Cd2236/186 Turkey. Diplomatic and Consular Reports. Erzeroum Report for the Year 1904 On 1905
- AMPT Pubs 88 Cd2682/177 Turkey. Report for the Year 1905 on the Trade of the Consular 1906
- AMPT Pubs 116 Cd3283/112 Turkey, Report for the Year 1906 on the Trade of the Consular 1907
- AMPT Pubs 133 Cd3727/198 Turkey, Report for the Year 1907 on the Trade of the Consular 1908
- AMPT Pubs 167 Cd4962/1 Turkey, Report for the Year 1908 on the Trade of the Consular 1909
- AMPT Pubs 345 Cd7048/187 Turkey. Report for the Year 1913 on the Trade of the Consular District of Erzeroum.1914

Kitaplar

- Darries, Faizal, and G. T. Darries, *Zandvliet: Cape Town's Islamic heritage*, Wynberg, South Africa: Faizal Darries Foundation, 2014.

- Gençoğlu, Halim, *Ottoman traces in Southern Afrika the impact of eminent Turkish emissaries*. Libra Kitap. İstanbul 2017.
- Gençoğlu, Halim, *Güney Afrika'da unutulmuş bir Osmanlı nesli: Güney Afrika'da Osmanlı izleri*. Tezkire, İstanbul 2016.
- Gençoğlu Halim, *Güney Afrika'da Zaman Ve Mekân: Ümit Burnu'nun Umudu Osmanlılar*. 1. Baskı. Libra Kitap, 242. Tarih; 229. Osmanbey, İstanbul 2018.
- Hendricks, Ben, Sezim Sezer, and Mehmed Asil, *The Missak [Ian] Ottoman Archives*. Johannesburg: B. Hendricks, 2003.
- Kayaoğlu, Taceddin, *Osmanlı Hâricîyesinde Gayr-i Müslimler (1852-1925)* Ankara: Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013.
- Kollisch, Maxmilien, *The musselman population at the Cape of Good Hope*. Constantinople: Levant Herald, 1867.
- Lewis, Bernard, *The emergence of modern Turkey*, London: Issued under the auspices of the Royal Institute of International Affairs [by] Oxford University Press, 1968.
- McCarthy, Justin, *Muslims and minorities: the population of Ottoman Anatolia and the end of the Empire*. New York: New York University Press 1983.
- National Library of South Africa. 1999. *Quarterly Bulletin of the National Library of South Africa*. Cape Town, R.S.A.: Friends of the National Library of South Africa
- Uzunçarşılı İsmail Hakkı, *Mekke-i Mükerrreme Emûrleri*. 2. Baskı. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2013.

Makaleler

- Gençoğlu, Halim, “Osmanlı Korvetleri: Bursa ve İzmir” *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, Sayı: 620 / 4, Eylül 2014, s. 91, ISSN 1300-2015
- Gençoğlu Halim, “The Significance of Turkish Archives for South African Historiography.” *Bulletin of the National Library of South Africa* 73 (1), 2019.
- Gençoğlu, Halim, “Güney Afrika'da İrkçılığın Tarihsel Kökenleri” *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (Journal of Medeniyet Politics)* İstanbul Medeniyet Üniversitesi s. 79-120, Cilt/Volume: II, 2017, No: 2.
- Gencoglu, Halim, “The Forgotten Effendi: Ottoman Muslim Theologian, Mahmud Fakih Emin Effendi, and the Real Story of the Bo-Kaap Museum, C. 1894-1978.” *New Contree: A Journal of Historical and Human Sciences for Southern Africa*, 2015, No. 73, P. 162-180: III.

Online Kaynaklar

<http://www.national.archsrch.gov.za/sm300cv/smws/sm300dl> 26 Ocak 2018 tarihinde erişildi.

<https://nationalgovernment.co.za/units/view/123/National-Archives-and-Records-Service-of-South-Africa-NARSSA>, 26 Ocak 2018 tarihinde erişildi.

<http://www.national.archsrch.gov.za/sm300cv/smws/sm300ddf0?201803161027109EA36D68&DN=00000001>, 26 Ocak 2018 tarihinde erişildi.

<https://www.uj.ac.za/library/informationources/special-collections/Pages/Archival-Collections.aspx>, 26 Ocak 2018 tarihinde erişildi.

<http://atom.lib.uct.ac.za/uploads/r/null/5/0/f/50f395accdeb420f6d33ccf35fbb5691ce03851438d21521292d7e9313fdde3c/BC356.pdf>, 26 Ocak 2018 tarihinde erişildi.

<http://digitalcollections.library.ku.edu.tr/cdm/ref/collection/FKA/id/2804>, 26 Ocak 2018 tarihinde erişildi.

<http://www.lib.uct.ac.za/news/traces-ottoman-empire-uct-libraries-special-collections>, 17 Nisan 2019 tarihinde erişildi.

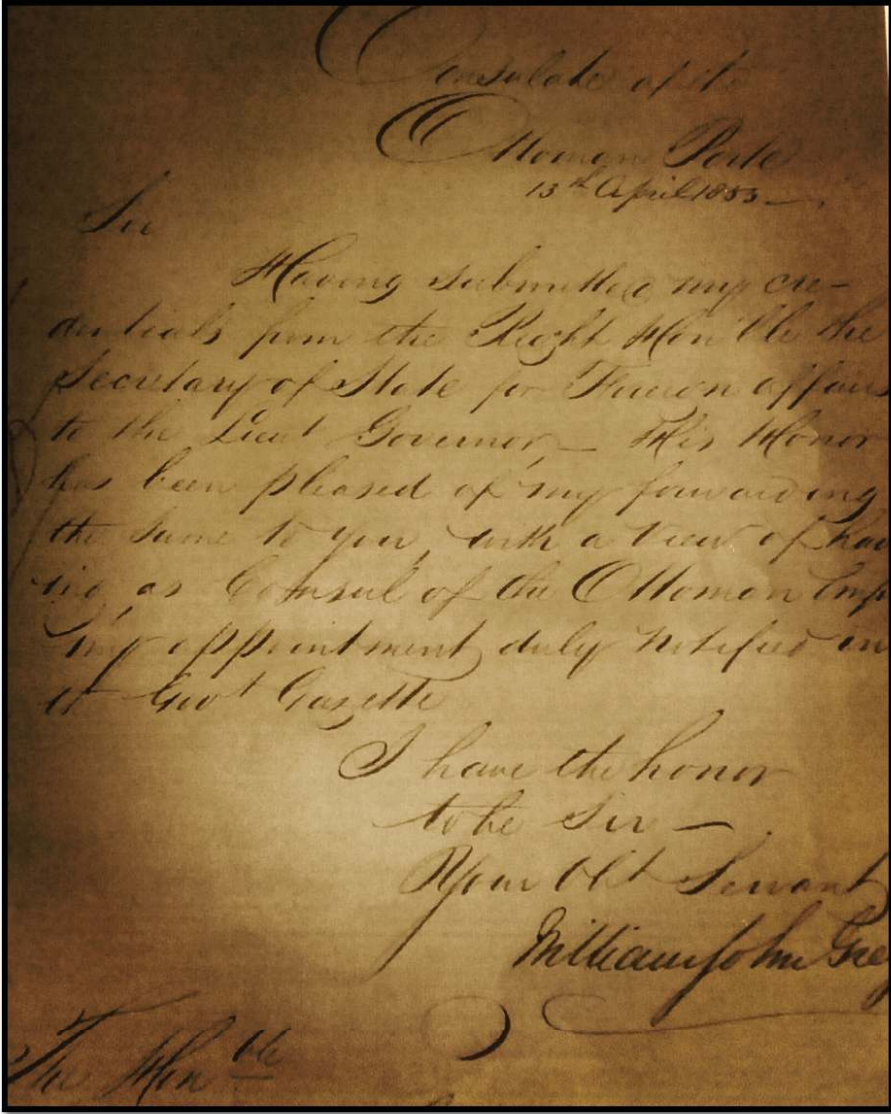
<https://www.independentturkish.com/node/37866/t%C3%BCrkiyeden-sesler/%C3%BCmit-burnu%E2%80%99nda-bir-sultan-abd%C3%BClhamid-eseri-nur%E2%80%99ul-hamidiye-camii>, 12 Mart 2018 tarihinde erişildi.

<https://www.news.uct.ac.za/article/-2019-04-04-new-exhibition-retells-bo-kaap-museum-story>, 04 Nisan 2019 tarihinde erişildi.

<https://www.yenisafak.com/hayat/osmanli-tarihi-afrikada-gun-yuzuncikti-3466960>, 22 Nisan 2019 tarihinde erişildi.

<https://www.afam.org.tr/guney-afrikadaki-osmanlilardan-devletbaskanimiz-sn-recep-tayyip-erdogana-mektup-var/>, 26 Ağustos 2018, tarihinde erişildi.

EKLER

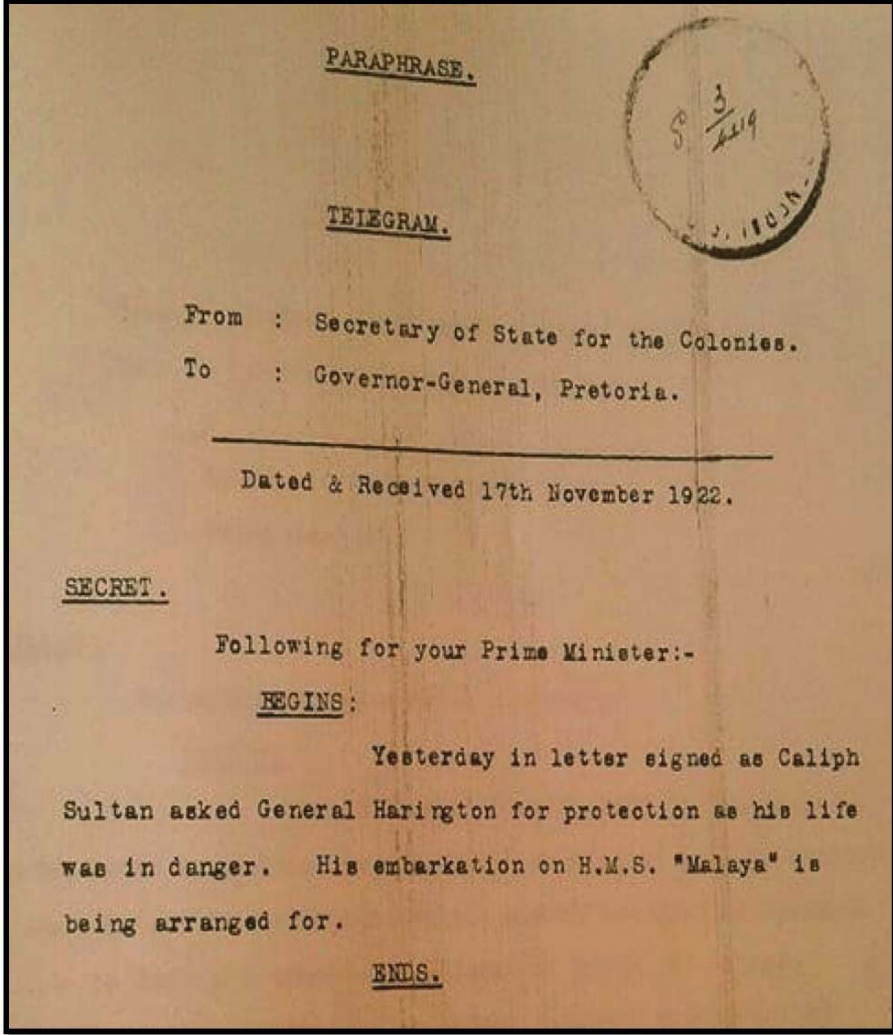

Belge I. Osmanlı Devleti'nin Güney Afrika ile resmi münasebetlerini başlattığı ilk belge.
(Cape Town Milli Arşivi: CO 4069 147 Memorials. William John Greig. Relative to Him Being Recognized as, 1853)

In Turkish handwritten document, dated July 15, 1862, addressed to the Cape of Good Hope. The text is written in cursive and discusses a request for a religious guide to be sent to the Cape from overseas. The document is signed by the author, Halim Gençoğlu, and includes a reference to the Cape Town Milli Arşivi (GH 1/291).

In Turkish handwritten document, dated July 15, 1862, addressed to the Cape of Good Hope. The text is written in cursive and discusses a request for a religious guide to be sent to the Cape from overseas. The document is signed by the author, Halim Gençoğlu, and includes a reference to the Cape Town Milli Arşivi (GH 1/291).

Belge II. Güney Afrika Müslüman Topuluğunun Osmanlı Devleti'nden ilim adamı istediğine dair ilk arşiv belgesi (Cape Town Milli Arşivi, GH 1/291, (1862) The memorial requested a religious guide to be sent to the Cape from overseas)

Belge III. Halife Sultan Vahdettin'in korunmak maksadıyla General Harington'dan yardım isteyip HMS Malaya gemisiyle İstanbul'u terk ettiğine dair tarihi bir belge (*Güney Afrika Milli Arşivi: GG 186 3/4135 (NASA)*)

1938-500.

GOVERNOR-GENERAL'S OFFICE,
Pretoria.
18th November, 1938.

27/678.

MINUTE.

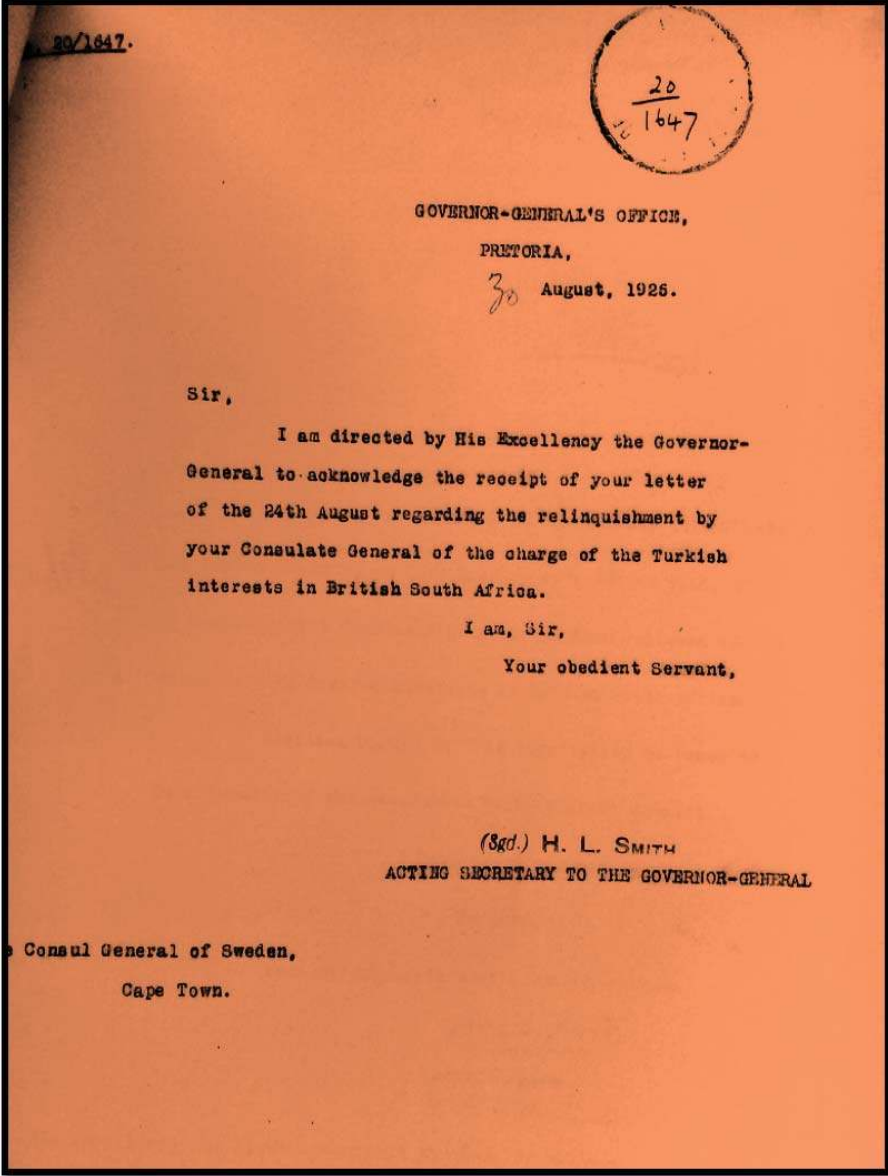
The GOVERNOR-GENERAL transmits herewith for the information of MINISTERS a copy of the undermentioned document, regarding the half-masting of flags on Government Buildings and at Flag Stations in Great Britain on Monday the 21st November, for the funeral of Kemal Ataturk, late President of the Turkish Republic.

The Governor-General has advised the South African Press Association and Africopa that the flag at Government House, Pretoria, will be half-masted on Monday the 21st November, the day of the funeral.

(Sgd.) PATRICK DUNCAN
GOVERNOR-GENERAL.

Date.	DESCRIPTION OF DOCUMENT.
6th November, 1938.	Telegram from The Lord Chamberlain, Buckingham Palace, London.

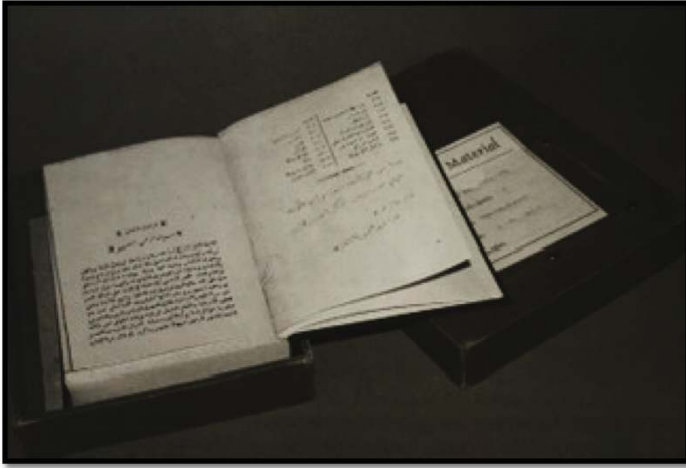
Belge IV. Güney Afrika Milli Arşivine göre Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1938 yılında ölümü üzerine Güney Afrika'daki tüm bayraklar yarıya çekilmiştir. Aynı gün Cape Town'daki Zinetü'l-İslâm Camii'nde hatim indirilmiştir. Durban, Johannesburg ve Pretoria şehirlerinde Müslümanlar'ın dükkanlarını kapatarak yas tutmuşlardır. (*Güney Afrika Milli Arşivi*, GG 1175 27/678 Death: Kemal Ataturk. Death of President of the Turkish Republic: 1938)

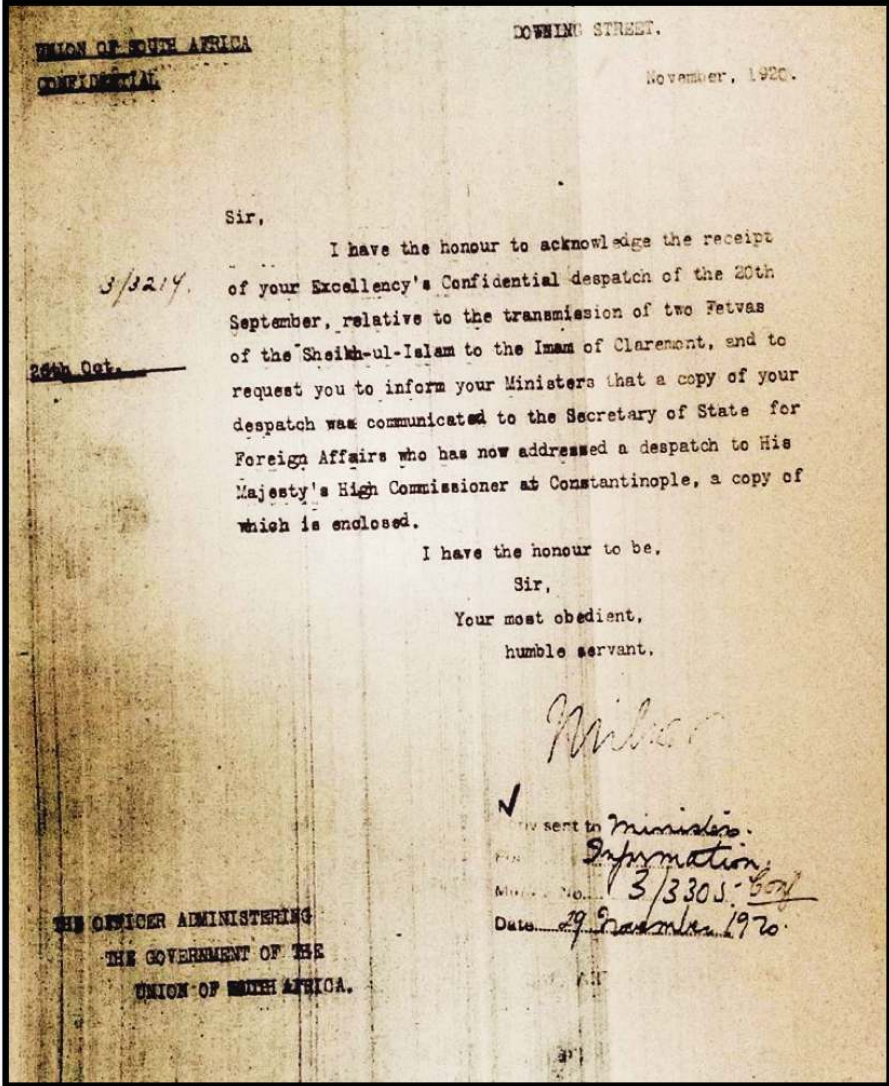
Belge V. Türkiye Cumhuriyeti ile Güney Afrika'nın resmi ilişkilerine dair ilk belgelerden birisi, 1926 yılında Cape Town'daki İsveç başkonsolosu H. L. SMITH'in vekâleten Türk Başkonsolosluğuna atanmasıyla ilgilidir. GG 1040 20/1647 Consuls: Sweden. Consuls: Turkey. Notifies that he has been relieved 1926

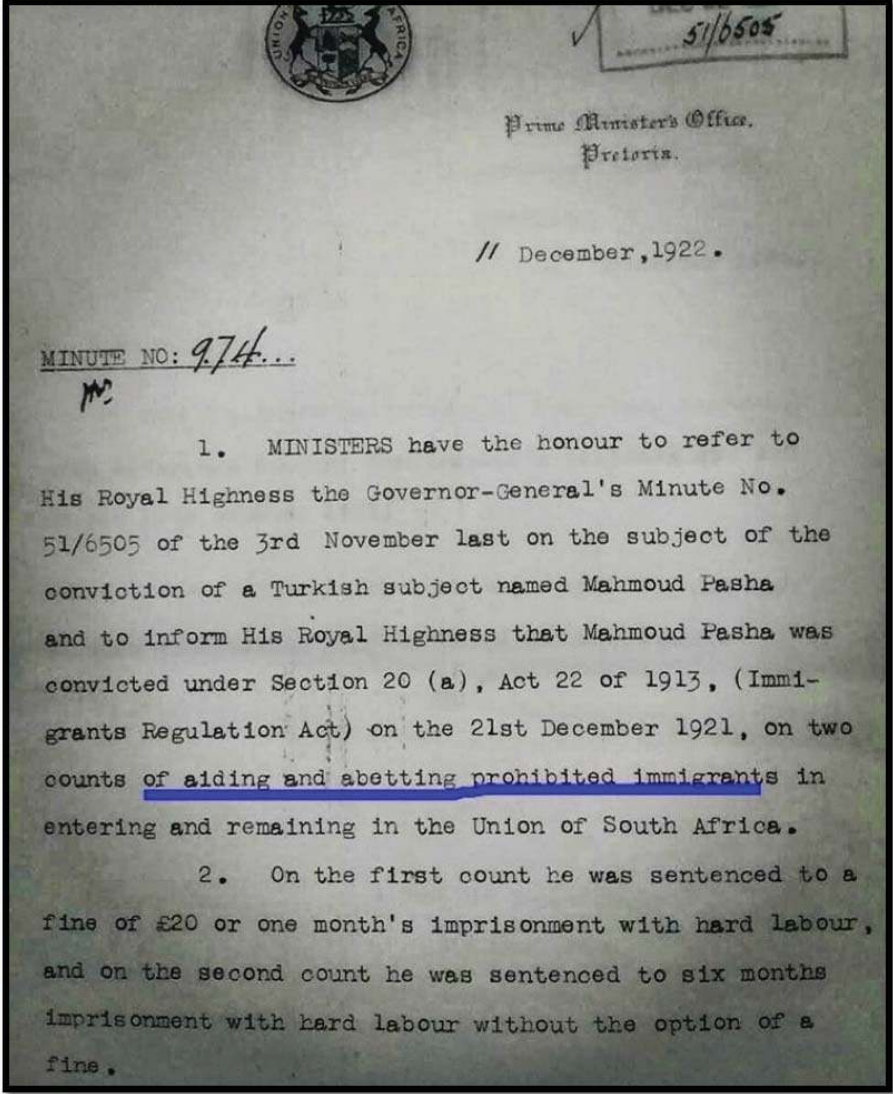
Belge VI. Osmanlı Devleti'nin Ümit Burnu'ndaki fahri konsolosu Petrus Emanel de Roubaix'e gönderdiği gümüş mürekkep hokkası, Baş imam Muhammed Ahmet tarafından sunulan hediye, 1856, Cape Town Iziko Müzesi Sosyal Tarih Koleksiyonu, 81/69

Belge VII. Güney Afrika Milli Arşivleri Cape Town şubesinde bulunan Ebubekir Efendi'nin 1869 yılında Cape Town'da kaleme aldığı ilmihal kitabı, Bkz. Library Book, KAB.297 ABU, Abubakr Effendi: Bayannuddin; a Hanafee treatise on Islam (Afrikaans written in Arabic script). Constantinople, 1869. Accession number: 6958.

Belge VIII. Güney Afrika'daki arşiv belgeleri bazen Osmanlı-Afrika münasebetleri ile ilgili ilginç tarihi olayları ortaya koyuyor. Cape Town'da bir camide Osmanlı Devleti'ne yapılan dualar Birinci Dünya Savaşında Cape Town Koloni Hükümetinde sorun olmuştu. GG, 166 3/3217 Turkey: Transmission of Two Fetvas of the Sheikhul-Islam to the Imam of Claremont, 1920

Belge IX. Güney Afrika'da vazife yapan bir Osmanlı istihbaratçısı Mahmud Haşim Paşa'ya ait bir belge. GG 1726 51/6505 Sentences: Mahmoud Pasha. Secretary of State for Foreign Affairs 1922